

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559 : 24) ระบุว่า เป็นยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคการเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน ให้มีความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็ง และสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน เพื่อให้ภาคเกษตรเป็นฐานการผลิตอาหารและพลังงานที่มีความมั่นคง โดยการเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพการผลิตภาคเกษตร สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ รวมถึงเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตร อาหารและพลังงาน บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้สร้างสรรค์ การสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ให้แก่เกษตรกร ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขณะเดียวกัน ให้มีความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานชีวภาพทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และประเทศ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้ภาคเกษตรสามารถพึ่งตนเองได้และเผชิญกับปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ได้อย่างมั่นคง

แนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาให้เกิดความมั่นคงภาคการเกษตรและความมั่นคงทางอาหารตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รัฐได้ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการกระตุ้นให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ด้วยการสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน สร้างนิสัยใฝ่รู้รักการอ่าน ตั้งแต่วัยเด็กและส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย ควบคู่กับการส่งเสริมให้องค์กร กลุ่มบุคคล ชุมชน ประชาชนและสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สร้างปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559, 2555 : ๓)

การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต รัฐได้ปฏิรูปการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีความมุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดีมี ความสามารถและอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุข การดำเนินงานตามแนวทางการปฏิรูป การศึกษาให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีพลังและมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องยึดเงื่อนไขและหลักการ สำคัญของการปฏิรูปการศึกษา ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หรือ เป็น “คนดี คนเก่งและมีความสุข” และหวังให้คนไทยทุกคนมีสิทธิได้รับการศึกษาขั้น

พื้นฐาน อย่างน้อย 12 ปี อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายตามเจตนารมณ์ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ สอดคล้องกับเป้าหมายการจัดการศึกษาที่องค์การยูเนสโกกำหนดทั้งด้านโอกาส ความเสมอภาค คุณภาพและประสิทธิภาพ และการจะบรรลุเป้าหมายตามหลักการปฏิรูปการศึกษาได้บัญญัติให้การศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ (วารกรณ์ สามโกเศศและคณะ, 2553 : 3)

อย่างไรก็ตามหลักการปฏิรูปการศึกษาของไทยไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะ(1) การจัดการศึกษาเป็นการเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาชีวิตและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง เพราะการเอาวิชาเป็นตัวตั้งมุ่งผลสัมฤทธิ์ การแข่งขันความรู้ รายวิชาตามแบบแผนหลักสูตรในระบบ แต่การปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งสู่ความสำเร็จ ต้องคำนึงถึงยึดหลักความสอดคล้องกับสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงบนพื้นฐานของความ เป็นไทยในสังคมโลกและเป็นระบบการศึกษาที่พาชาติออกจากวิกฤติโดยเข้าถึงและเอื้อประโยชน์ต่อคนไทยทุกคน เป็นการศึกษาเพื่อมวลชนที่ทุกคนยอมรับได้รับสิทธิประโยชน์ ความเสมอภาคและความเป็นธรรม ยึดพื้นที่เป็นฐาน (Area Base Management) และบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม นอกจากนี้ต้องยึดผลลัพธ์การศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ตามความต้องการของผู้เรียน ที่มีคุณภาพทั้งทางด้านกาย จิต สังคม และสติปัญญา นำไปสู่การพึ่งตนเองของบุคคล ชุมชน และสังคม (2) การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาตลอดชีวิต พบอุปสรรคปัญหา คือ การกำหนดนโยบายของรัฐบาลความเข้าใจสภาพพื้นฐาน และการดำเนินงานของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และภาครัฐยังไม่ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาเอกชนนอกระบบเท่าที่ควร

วิธีการแก้ไขปัญหาของการปฏิรูปการศึกษา คือ ทุกภาคส่วนควรตระหนักว่าการศึกษา การเรียนรู้ คือหน้าที่ของทุกคนที่ต้องช่วยกัน และภาครัฐมีลักษณะส่งเสริมมากกว่าการควบคุม โดยสนับสนุนให้การสร้างระบบสหกิจศึกษาระหว่างสถานประกอบการกับสถานศึกษานอกระบบ สร้างและขยายโอกาสการเข้าถึงการให้บริการทางการศึกษาเอกชน และสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และมีระบบการศึกษาแบบทางเลือก เรียนในสาขาวิชาชีพที่เหมาะสมกับตนเองให้ทุกมิติ ควรปรับกระบวนการทัศน์สร้างค่านิยมใหม่ให้เกิดขึ้น เช่น ค่านิยมว่า การศึกษารายวิชาชีพ สามารถประกอบอาชีพได้ทันที ปรับเปลี่ยนผู้เรียนให้รู้จักพึ่งพาตนเองให้มากขึ้น โดยเฉพาะการสนับสนุนให้สถานศึกษาใช้แหล่งเรียนรู้ เพื่อสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วงวัย โดยการเรียนรู้ปัญหาและสิ่งรอบตัวในชุมชน ใช้ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นฐาน และนำความรู้ภายนอกมาต่อยอด และเชื่อมโยงให้เกิดการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้กันในชุมชน และระหว่างชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่สัมมาอาชีพที่ยึดโยงกับภูมิ
สังคมของชุมชน (ประเวศ วะสี. คำนิยม และวารสารณ์ สามโกเศศ. 2553 : 9-47)

การแก้ไขปัญหาการศึกษาในระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาตลอดชีวิต
ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545
โดยการเรียนรู้ปัญหาและสิ่งรอบตัวในชุมชนที่พบว่า ส่วนใหญ่ปัญหาหลักของชนบทไทย
ครัวเรือนมีการก่อกำหนดหนี้สินซ้ำซ้อนมาก แม้รัฐบาลจะพยายามช่วยเหลือให้เกษตรกรปรับ
โครงสร้างการผลิตของครัวเรือน ผ่านสำนักงานกองทุนฟื้นฟูเกษตรกร มีการปฏิบัติให้
เกษตรกรพักชำระหนี้สิน หรือให้ทุนกู้ยืมเพื่อเป็นปัจจัยการผลิต แต่พบว่าเกษตรกรมีหนี้สิน
ต่อครัวเรือนละ 29,000 บาท/ปี เป็นเงินกู้จากสหกรณ์การเกษตร ธกส. และแหล่งเงินกู้นอก
ระบบที่สำคัญคือพ่อค้านายทุน (สาโรช อังสุมาลิน และคณะ. 2547 : 38) ผลการวิจัยของ
สาโรช อังสุมาลิน และคณะพ้องกับ ภาระผูกพันของหนี้สินเกษตรกรรายครัวเรือนของภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ครัวเรือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ขึ้นทะเบียนกู้เงิน
80,000,000 บาท และในส่วนของจังหวัดมหาสารคาม พบว่า เกษตรกรมีหนี้สินต่อครัวเรือน
ละ 118,308 บาท/ปี เป็นเงินกู้ในระบบธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์และเงินกู้ยืม
พ่อค้าในระบบ (รายงานการสำรวจภาวะหนี้สินเงินกู้ของเกษตรกร ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ. 2554)

เนื่องจากภาวะปัญหาการเป็นหนี้สินของเกษตรกร เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้
ครัวเรือนเกษตรกร ต้องอพยพย้ายถิ่นไปเป็นแรงงานรับจ้าง ในช่วงฤดูหลังการเก็บเกี่ยว
ผลผลิตของข้าว มันสำปะหลัง ไม่ได้เอาใจใส่ในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ
ของตนเอง หรือได้เพิ่มเติมความรู้จากหน่วยงานของภาครัฐ ได้เข้าไปให้การอบรมการ
ส่งเสริมอาชีพเสริมในครัวเรือนช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งมีผลการวิจัยเรื่องตัวชี้วัดชุมชนเป็นสุข
ได้เสนอวิธีแก้ไขให้ชุมชน หรือครัวเรือนมีความสุขและพึ่งตนเองได้ด้วยการจัดทำโครงการ
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อเป็นความสุขของชุมชน คือมุ่งเน้นให้สมาชิกชุมชน ซึ่งประกอบด้วย
บุคคลหลายฝ่าย ทั้งนักพัฒนา นักวิชาการ และชาวบ้านได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ใน
การขับเคลื่อนให้ชุมชน เกิดพลังในการกำหนดอนาคตของตนเองได้ โดยผ่านกระบวนการ
สำรวจปัญหาการมีภาระหนี้สินของตนเอง การมีศักยภาพของชุมชนและความภูมิใจในอาชีพ
ของตนเองและบรรพบุรุษ คือการมีโอกาสสืบทอดอาชีพบรรพบุรุษของตนเองให้สามารถเป็น
ที่ยอมรับหรือเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2553 : 46)

การประกอบอาชีพที่สืบทอดจากบรรพบุรุษหรือสัมมาอาชีพนี้ ประสพสุข ฤทธิเดช
(2550) ได้ข้อค้นพบจากผลการวิจัยเรื่อง การปรับตัวของชุมชนชาวนาในเขตทุ่งกุลาร้องไห้
พบว่า ชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้มีการปรับตัวโดยการประกอบอาชีพภาคการเกษตรกรรมใน

ฤดูกาลผลิต ปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก ปลูกไม้ยูคาลิปตัสผสมผสานในแปลงนาข้าวและเลี้ยงสัตว์ มีการรวมกลุ่มการผลิต เช่น กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์และอาชีพนอกฤดูกาลผลิต ได้แก่ อาชีพรับราชการ ลูกจ้าง ค้าขาย นายทุน ขับรถรับจ้าง ขายอาหาร การท่องเที่ยว ซึ่งอาชีพเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรมยังเป็นชาวนา เพราะชาวนาประกอบอาชีพปลูกข้าวและเป็นชาวนาบางเวลา คือตามฤดูกาลปลูกข้าว หลังฤดูกาลปลูกข้าวจะเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพของตนเอง ตามฐานะของชาวนารวย ปานกลาง และยากจน โดยการถือครองพื้นที่ที่ทำกินเป็นค้ำชีวิตรองของฐานะทางชาวนา (ประสพสุข ฤทธิเดช. 2550 : 160) และผลการศึกษาของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2544 : 57-58) กล่าวถึงกลไกการพัฒนาประเทศไทยไปสู่แนวทางอันพึงปรารถนา พบว่า หลาย ๆ ชุมชนมีการประกอบอาชีพวิธีการผลิตเพื่อการเลี้ยงตนเองได้ก่อน จึงค่อยคิดขายเป็นขั้นตอนต่อไป โดยมีกิจกรรมการทำอาชีพในภาคเกษตรกรรมหลายรูปแบบ เช่น เกษตรผสมผสาน เกษตรธรรมชาติ วนเกษตร และทำกิจกรรมเสริมนอกภาคการเกษตร เช่น การไปหางานทำนอกภาคการเกษตร หรือชุมชนรวมกลุ่มกันจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มปลูกพืชยืนต้น และปลูกสมุนไพร หรือรวมกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ศึกษาอาชีพในท้องถิ่นตนเองมีหอผ้า จักสาน ฟ้อนรำ ฯลฯ

การประกอบอาชีพหรือสัมมาอาชีพนี้ คือ อาชีพหลาย ๆ ประเภทที่เกิดขึ้นด้วยความสุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการประกอบอาชีพที่จะนำมาได้รับเป็นปัจจัยเลี้ยงชีพทั้งทางร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต. 2542 : 118) การประกอบอาชีพด้วยความสุจริตชอบนี้ ส่งผลต่อร่างกายและจิตใจ และการประกอบอาชีพจากภาคการเกษตร เป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประชาชน ส่วนใหญ่ในประเทศและฐานสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคอุตสาหกรรม (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. 2555 -2559 : ๑) ความสำคัญของการประกอบอาชีพที่จะก่อให้เกิดรายได้หลักกับประเทศชาติ จำเป็นต้องมีระบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสม เพื่อสอดคล้องกับบริบทชุมชน ควรเป็นการจัดการศึกษาแบบระบบทางเลือกพหุชาติพันธุ์ในประเด็นการสร้างสัมมาอาชีพเต็มพื้นที่ จากข้อค้นพบงานวิจัยของ ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2553) ที่จัดโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อความเป็นสุขของชุมชนโดยมุ่งเน้นให้สมาชิกในชุมชน ประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่าย ทั้งนักพัฒนา นักวิชาการ ชาวบ้านได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์บริบทชุมชน โดยผ่านกระบวนการสำรวจปัญหาของหนี้สินเกษตรกร มีการถอนหนี้สินจากปัจจัยใดและจะมีโครงการจัดการศึกษาแบบระบบทางเลือกสร้างสัมมาอาชีพให้เกิดขึ้นในกลุ่มเกษตรกรของชุมชน โดยการให้รู้จักอาชีพบรรพบุรุษของตนเอง รู้รากเหง้าชุมชน มีสภาพแวดล้อมบริบท กายภาพภูมิศาสตร์ ดิน น้ำ ป่า เหมาะสมจะทำอาชีพใด พื้นฐานอาชีพเดิมของชุมชนที่เคยมีมาแล้วและต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม อาชีพใดที่เหมาะสมกับ

ศักยภาพของตนเอง คริวเรือนและบริบทของสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพราะการจัดการศึกษาเพื่อ
 สัมมาอาชีพเป็นทางสายกลางในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้องพัฒนาที่ครบครัน การจะพัฒนา
 ครอบครัวยุคใหม่ต้องมีตัวบุคคล และตัวบุคคลต้องพัฒนาที่จิตใจ ถ้าได้เริ่มกระบวนการพัฒนาที่จิตใจ
 ซึ่งในทางพุทธศาสนาเรียกว่า ปัญญา เมื่อได้พัฒนาที่ปัญญาแล้ว นำปัญญาไปแก้ไขปัญหาใน
 การดำเนินชีวิตและพึ่งตนเองได้ ซึ่งแนวคิดการพึ่งตนเองจากผลการศึกษาของบัณฑิต อ่อนคำ
 (2530 : 30) ได้ให้ความหมายว่า “การพึ่งตนเองมีการพึ่งตนเองได้และพึ่งกันเองในชุมชน
 ร่วมกับการพึ่งพากลุ่มอื่น ๆ” และการประเมินผลการพึ่งตนเองมีนักวิชาการหลายคนได้แก่
 ประเวศ วะสี (2530 : 33-35) บัณฑิต อ่อนคำ (2530 : 5) สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
 แห่งชาติ (2538 : 4-5)และสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2530 : 68) ได้ให้แนวทางการพึ่งตนเองของ
 ชุมชนไว้ 5 ด้าน ได้แก่ TEMRS (1) ด้านเทคโนโลยีการผลิต มีการใช้เทคโนโลยีที่
 เหมาะสมกับการประกอบอาชีพ เช่น การรวมกลุ่มการผลิตทางการเกษตร การใช้แรงงานคน
 ในครัวเรือน การมีพืชพันธุ์ในชุมชนตนเอง (2) ด้านเศรษฐกิจมีผลิตภัณฑ์ที่เพียงพอบริโภคใน
 ครัวเรือน และขายเป็นสินค้าเพิ่มรายได้ในครัวเรือน มีการลดต้นทุนการผลิตด้วยการใช้ปุ๋ย
 ธรรมชาติ ทำเกษตรแบบผสมผสานและมีภาระหนี้สินลดลง มีเงินออม มีสวัสดิการในชุมชน
 ร่วมกัน (3) ด้านจิตใจ มีความมุ่งมั่นใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา ถอดบายมุข มีความขยันหมั่นเพียร (4)
 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีการฟื้นฟูปรับปรุงดินด้วยความรู้ปราชญ์ท้องถิ่น และใช้
 ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น วัช แหล่งเรียนรู้ บุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน) ให้เกิดประโยชน์
 ร่วมกัน และฟื้นฟูให้คงอยู่ในสภาพสมบูรณ์และ (5) ด้านสังคม วัฒนธรรม มีกระบวนการ
 ทำงานร่วมกัน มีภาวะผู้นำในชุมชน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน และมีสถาบัน
 ครอบครัวยุคใหม่ ทำให้ชุมชนสงบสุข โดยมีวัดและประเพณีท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางพัฒนา
 ชุมชน

อย่างไรก็ตาม การพึ่งตนเองของชุมชนดังที่กล่าวมาข้างต้น มีองค์ประกอบ 5 ด้านได้
 ใช้เป็นแนวทางเพื่อใช้เป็นมุมมองการประกอบอาชีพของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในแหล่ง
 เรียนรู้ชุมชนปทุมครุสิงห์ ฤทธิเดชใน 5 ด้าน คือ เทคโนโลยีการผลิต เศรษฐกิจ จิตใจ
 ทรัพยากรธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมได้อย่างไร ด้วยกิจกรรมและกระบวนการแบบใด ทำ
 ให้คณะที่วิจัยได้ใช้แหล่งเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางประสานงานเรียนรู้อันเป็นการพึ่งตนเอง
 ของกลุ่มเกษตรกร แหล่งเรียนรู้ชุมชนเป็นขององค์กรเอกชน ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6
 ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่ที่องค์กรเอกชนได้ให้ชุมชนใน
 ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เข้ามาใช้สถานที่เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
 ร่วมกันหลากหลายกิจกรรม แต่ในกิจกรรมเรื่องการสร้างสัมมาอาชีพเต็มพื้นที่ ดังผลการวิจัย
 ได้ให้ข้อค้นพบไว้ดังกล่าวนั้น แหล่งเรียนรู้ชุมชนไม่ได้จัดกิจกรรมเสริมสร้างอาชีพให้กับ

สมาชิกในโครงการ กิจกรรมที่จัดขึ้น จะเน้นกิจกรรมป้องกันยาเสพติดไม่ให้เกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่ กิจกรรมนันทนาการแสดงดนตรีไปกลางพื้นบ้าน การสอนซ่อมเสริมรายวิชาพื้นฐาน ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และภาษาไทย ผลการศึกษาของสัมพันธ์ ฤทธิเดช และคณะ. (2552) ในรายงานโครงการการสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชน มีข้อเสนอแนะว่า เพื่อเป็นการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ชุมชนกับผู้ปกครองควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องอาชีพเสริมหลังฤดูทำนา เพราะพื้นที่เหมาะสมเป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติจริงให้ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างครัวเรือนให้มีรายได้ และผลการศึกษารายงานวิจัยของ ประสพสุข ฤทธิเดช และคณะ. (2555 :20) ระบุไว้ว่า โดยเฉพาะการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพที่จะช่วยแก้ไขความยากจนของสมาชิกกลุ่มเกษตรกร โดยเลือกการประกอบสัมมาอาชีพตามความสนใจ ในการทำอาชีพในครัวเรือนตนเอง ทั้งอาชีพตามฤดูกาล หรืออาชีพนอกฤดูกาล ขึ้นอยู่กับความสนใจของกลุ่มเกษตรกร จะเป็นผู้เลือกและตัดสินใจด้วยศักยภาพของสมาชิกที่เข้าร่วม โครงการ ดังนั้นคณะที่วิจัยมีความสนใจที่จะดำเนินการศึกษาวิจัย โครงการแหล่งเรียนรู้ชุมชนจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรมีการเรียนรู้สัมมาอาชีพเหมาะสมตามบริบทชุมชน นำไปสู่การพึ่งตนเองได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจสภาพปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกรและความต้องการการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยองค์กรชุมชนของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อเขียนหลักสูตร แหล่งเรียนรู้ชุมชนจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยองค์กรชุมชนของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคน
3. เพื่อถอดบทเรียนและขยายผลการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 3 ระยะเวลา การวิจัยจึงได้ประชากรและกลุ่มตัวอย่างแตกต่างกันไปในแต่ละระยะเวลาของการเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

ระยะที่ 1 เพื่อสำรวจสภาพบริบทชุมชน ปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและ ความต้องการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพ จากประชากรของหมู่บ้านในตำบลหนองโน 8 แห่ง มี เกษตรกรเพศชาย 3,000 คน และเกษตรกรเพศหญิง 2,500 คน รวม 5,500 คน เปิดตาราง เครจซิมอร์แกน (R.V.Krejcie & D.W.morgan) (บุญชม ศรีสะอาด. 2545 : 40) ได้ประชากร เกษตรกรเพศชาย 341 คน เกษตรกรเพศหญิง 335 คน รวมตัวแทนประชากรกลุ่มตัวอย่าง เกษตรกรในตำบลหนองโน 676 คน ใช้สำหรับตอบแบบสอบถามเรื่อง บริบทชุมชน ปัญหา การประกอบอาชีพการเกษตรกรรมและความต้องการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพและประชากร กลุ่มตัวอย่างใช้จัดเวทีชาวบ้านได้แก่ สมาชิกเกษตรกรบ้านกุดแคน จำนวน 60 คน และ เกษตรกรบ้านหินลาด จำนวน 12 คน ซึ่งเป็นเกษตรกรมีฐานะยากจน ปานกลาง และร่ำรวยที่ เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ

ระยะที่ 2 การเขียนหลักสูตรแหล่งเรียนรู้ชุมชนจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยองค์กรชุมชนของสมาชิกเกษตรกรบ้านกุดแคน คือ เกษตรกรเพศชาย-หญิง จำนวน 60 คน (กลุ่มเดิมจากระยะที่ 1) ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน

ระยะที่ 3 การถอดบทเรียนและขยายผลการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม สมาชิกเกษตรกรเพศชาย-หญิง ที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ จากบ้านกุดแคน (ชุดเดิมระยะที่ 2) จำนวน 60 คน และกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการขยาย ผลหมู่บ้านใกล้เคียง 1 แห่ง คือ บ้านหินลาด จำนวนสมาชิกเกษตรกร 12 คน ที่เข้าร่วม โครงการด้วยความสมัครใจ ผู้เชี่ยวชาญ 1 คนสาขาเกษตรกรรมและปราชญ์ชาวบ้านภายใน ชุมชน

เนื้อหาการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้เนื้อหาการวิจัยประกอบด้วย

- 1) การสำรวจสภาพปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและความ ต้องการการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยองค์กรชุมชนของกลุ่มเกษตรกรบ้าน กุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
- 2) การเขียนหลักสูตร แหล่งเรียนรู้ชุมชนจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมี ส่วนร่วมโดยองค์กรชุมชนของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัด มหาสารคาม
- 3) การถอดบทเรียนและขยายผลการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วน ร่วมโดยองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอ เมือง จังหวัดมหาสารคาม

พื้นที่การวิจัย

พื้นที่วิจัยแหล่งเรียนรู้ชุมชน ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนและบ้านหินลาด ตำบลเวียงน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นหมู่บ้านขยายผลของการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพ

เครือข่ายองค์กรที่เข้าร่วมการวิจัย

องค์กรเข้าร่วมการวิจัยเพื่อการสนับสนุนให้การดำเนินงานโครงการอย่างต่อเนื่อง จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ (1) สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2) สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (3) โรงเรียนบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม (4) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม (5) สื่อสารมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น สถานีโทรทัศน์ท้องถิ่น และ (6) สำนักงานเกษตรจังหวัดมหาสารคาม

ระยะเวลาการวิจัย

ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2555 ถึงเดือน กันยายน พ.ศ. 2555

นิยามศัพท์เฉพาะ

แหล่งเรียนรู้ชุมชน หมายถึง สถานที่ขององค์กรเอกชน วัตถุประสงค์ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 1 หมู่ที่ 6 ตำบลหนองโน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้ใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้ให้ประชาชนในเขตตำบลหนองโน เข้ามาร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องที่สนใจโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ใดๆ ให้บริการในวันเสาร์และวันอาทิตย์ ตลอดปีตั้งแต่เวลา 08.00 – 20.00 น.

การจัดการศึกษาสัมมาอาชีพ หมายถึง กลุ่มเกษตรกร นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และปราชญ์ชุมชน ได้ร่วมมือกันจัดการเรียนรู้เรื่องการประกอบอาชีพที่เกษตรกรสนใจทำเป็นอาชีพเสริมในครัวเรือนตนเอง มีอาชีพเกษตรกรรมเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ สมุนไพรอาหารเพื่อสุขภาพ และอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ดนตรีพื้นบ้านโปงลางประยุกต์ ซึ่งเป็นการเรียนรู้แบบ 5 ขั้นตอน คือ (1) เปิดประตูใจ (2) ปฏิสัมพันธ์กับเครือข่าย (3) ปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้สัมมาอาชีพ (4) ปรับแก้ไขปัญหางาน และ (5) ประเมินผลงาน

การเรียนรู้แบบ 5 ขั้นตอน หมายถึง ป.1 การเปิดประตูใจ หมายถึงการให้สมาชิกกลุ่มเกษตรกรได้ประชุมวางแผนการทำงานร่วมกัน มีความเข้าใจกันและกัน ป.2

ปฏิสัมพันธ์กับเครือข่าย หมายถึง สมาชิกกลุ่มเกษตรกร นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และปราชญ์ชาวบ้าน ได้จัดการศึกษาสัมมาอาชีพในชุมชนจากครูเกษตรกรต้นแบบในบ้านกุดแคนหรือแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ป.3 การปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้สัมมาอาชีพ หมายถึง สมาชิกกลุ่ม

เกษตรกรปฏิบัติจริงในฐานการเรียนรู้ 3 เรื่อง คือ การเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ สมุนไพรอาหารเพื่อสุขภาพคนตรีพื้นบ้าน ไปกลางประยุกต์ ป.4 ปรับแก้ไขปัญหางาน หมายถึง สมาชิกกลุ่มเกษตรกรเมื่อเรียนรู้ 3 ฐานกิจกรรมในข้อ ป.3 แล้วมีปัญหา อุปสรรคอะไรต้องร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา และ ป.5 ประเมินผลงาน หมายถึง กลุ่มเกษตรกรต้องมีชิ้นงานในโครงการคือ (1) มีหลักสูตรการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพที่เขียนโดยกลุ่มเกษตรกรร่วมกับคณะที่มวิจัยผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการและปราชญ์ชาวบ้าน (2) มีการนำเสนอผลงาน โครงการโดยการจัดแสดงนิทรรศการร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ 1-2 ครั้ง และมีสื่อสารคดีสรุปผลการวิจัย 1 เรื่อง และ (3) มีเวทีชาวบ้านถอดบทเรียน

แบบมีส่วนร่วม โดยองค์กรชุมชน หมายถึง กลุ่มเกษตรกร คณะที่มวิจัย นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ และปราชญ์ชาวบ้านร่วมมือกันจัดกิจกรรมการประกอบอาชีพเสริมในครัวเรือนเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรเรียนรู้เรื่องการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ สมุนไพรอาหารเพื่อสุขภาพ และคนตรีพื้นบ้าน ไปกลางประยุกต์ โดยใช้สถานที่แหล่งเรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการทำงานร่วมกัน และมีหน่วยงานเครือข่ายเข้ามาสนับสนุน 6 แห่ง ได้แก่ (1) สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (2) สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (3) โรงเรียนบ้านกุดแคน (4) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโน อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม (5) สื่อโทรทัศน์ท้องถิ่นสกายไลน์เคเบิลทีวี จังหวัดมหาสารคาม และ(6) สำนักงานเกษตรจังหวัดมหาสารคาม

การพึ่งตนเอง หมายถึง เกษตรกรและกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการแหล่งเรียนรู้ชุมชน ได้แก้ไขปัญหาระเบิดการประกอบอาชีพได้ด้วยภาวะวิเคราะห์ปัญหาการประกอบอาชีพเกษตรกรรวมกับการพึ่งพาอาศัยกลุ่มอื่น ๆ ด้วยการจัดการศึกษาสัมมาอาชีพ มีการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ สมุนไพรอาหารเพื่อสุขภาพ และคนตรีพื้นบ้าน ไปกลางประยุกต์ ได้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นด้านการพึ่งตนเอง คือ (1) เทคโนโลยี (2) เศรษฐกิจ (3) สังคม (4) จิตใจ และ(5) ทรัพยากร ซึ่งแต่ละด้านจะพึ่งตนเอง พึ่งกันเองในชุมชนและพึ่งพาอาศัยกลุ่มอื่น ๆ เกิดขึ้นในระดับครัวเรือนและระดับกลุ่มเกษตรกร

เกษตรกร หมายถึง กลุ่มเกษตรกรเพศชาย-หญิง อายุตั้งแต่ 8-60 ปี มีฐานะยากจน ปานกลางและร่ำรวย ที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ จากหมู่บ้านกุดแคนและหมู่บ้านเครือข่ายบ้านหินลาด ตำบลเวียงนาง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ประโยชน์ที่ได้รับจากผลการวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับจากผลการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย

ประโยชน์ผลการวิจัยในเชิงคุณภาพ คือ

1. เป็นการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยการจัดการศึกษาให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างประชาชน ผู้ปกครอง เด็กเยาวชน ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ คณะที่มวิจัยและปราชญ์ชาวบ้านที่ได้ค้นหาสาเหตุ เรื่อง การประกอบอาชีพให้เหมาะสมกับบริบทของภูมิสังคม มี ดิน น้ำ ป่า ฟ้า อากาศ มีทรัพยากรท้องถิ่นที่เชื่อมโยงให้คนภายในและคนภายนอกชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้สัมมาอาชีพแบบพึ่งตนเอง ตามตัวชี้วัด 5 ประการ คือ ด้านเทคโนโลยีเศรษฐกิจ สังคม จิตใจ และทรัพยากร ได้อย่างยั่งยืน
2. มีเกษตรกรต้นแบบและหมู่บ้านต้นแบบเกิดขึ้นในด้านสัมมาอาชีพเรื่อง การเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ สมุนไพรอาหารเพื่อสุขภาพ และคนตรีพื้นบ้านไปกลางประยุกต์ ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง
3. เกิดการขยายผลไปสู่ชุมชนอื่น ๆ ได้ ด้วยการแก้ไขปัญหอาชีพของชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผ่านกิจกรรม เรื่อง สัมมาอาชีพที่กลุ่มเกษตรกรต้องการเรียนรู้ ทั้งในระดับครัวเรือนและระดับชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนอื่นๆ เข้ามาเรียนรู้นำไปปรับใช้ในชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

ประโยชน์ผลการวิจัยในเชิงปริมาณ คือ

1. เกิดหลักสูตรแหล่งเรียนรู้ชุมชนจัดการศึกษาสัมมาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของเกษตรกรบ้านกุดแคน ตำบลหนองโน อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม ที่สามารถนำไปปรับใช้ในชุมชน อื่น ๆ หรือหน่วยงานองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา
2. เกิดกระบวนการเรียนรู้เรื่องสัมมาอาชีพที่มีกิจกรรมการผลิตในภาคเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม เป็นชุดความรู้ของคนในท้องถิ่นสามารถใช้เป็นต้นแบบของการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองสัมมาอาชีพให้เหมาะสมกับบริบทแต่ละท้องถิ่นได้หลาย ๆ กิจกรรมการผลิตตามความสนใจและศักยภาพของคนในชุมชนส่งผลให้มีเกษตรกรต้นแบบเพิ่มจำนวนมากขึ้นในชุมชน
3. เกิดการขยายผลการวิจัยจากเอกสารบทความ สื่อสารคดี การจัดนิทรรศการที่ได้เผยแพร่ ในกิจกรรมการประชุมวิชาการ อย่างน้อย 1-2 ครั้ง
4. มีภาคีเครือข่ายอย่างน้อยเข้าร่วมในกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เรื่องสัมมาอาชีพอย่างน้อย 5-6 องค์กร ในการดำเนินงานโครงการให้ต่อเนื่องและเข้มแข็ง